కథానిక:

జ్ఞానోదయం

శ్రీ కందుకూరి లింగరాజు

"1945: రాజా జీవితం పెద్ద సమస్య అయిపోయింది. నన్నా యుద్ధంలోంచి తిరిగివస్తాడో, రాడో కూడా అనుమానం పీకుతోంది. ఆందోళన ఆరాటనవల్ల ఈ జీవితం భారంఅయింది"

ఆయన డైరీ తిరగవేసే సాయంత్రపు ఎర్రటి ఎండ గోడల్కి రక్తపురంగు వేస్తోంది. ముది చంద్రకాంతలు విచ్చుకుంటున్నై.

కుర్చీలో కూర్చున్నా. ఆయన్ని ఆ లోకంలోంచి దగ్గరగా తీసుకున్నట్టేచేసింది డైరీ! ఆయన! ఆయనగదిలో, డ్రాయరులో నాకు ప్రియంగా, ఈ డైరీ జ్ఞాపకార్థం వదలినట్టే వుంది. జీవితంలో అనుభవించిన రోజులన్నీ వెలుగునీడల్లా కనిపిస్తున్నాయి. ఆయన వంశ పారంపర్యఇచ్చిన ఈ చిన్న పుస్తకాన్ని, చదువుకుంటూ, తక్కిన శేషభాగం నేను పూర్తిచేస్తూ, నా తర్వాతగా 'నన్నా'కి ఇవ్వాలా!

నన్నాకి రాజాకి ఈ జీవితంలో ఒకేకడుపున పుట్టినా, ఇంత ద్వేషం ఎల్లా వచ్చిందో నాకే తెలియటంలేదు. ఆయన ఆశించుకున్న ఆశలన్నీ పువ్వులుచేసేందుకు నన్నా త్యాగంచేస్తున్నాడు. రాజామాత్రం?

ఎప్పుడూ ఆ ముతుక ఖద్దరుబట్టలు, నూలు వేషం, ఏకులు వ్యాసం, ఆ దర్వాన్‌సాయిబు ఏకు లాల్‌తో కలిసి కొండల్లా దేశోద్ధరణ, ప్రజాసేవ అంటూ త్రివర్ణపతాకంతో తిరగడం తోటే సరిపోయింది. ఇక జమిందారీ వ్యవహారం అంతా ఎవరు చూస్తారూ అంటే, వినిపించుకోనే లేదు. తన భావాలు ఆశయాలు అంటూ కాంగ్రెస్‌సంస్థని ఈ జమీందారీలో పెడతానంటాడు.

ఏ విధంగా రాజాని అర్థంచేసుకోగలనా అన్నది నాకు సమస్యే అయింది. నాఅంతటనాకే ద్వేషభాగం కలుగుతోంది. రాజా నా కొడుకు అని చెప్పుకుందుకే హృదయం కుములుతుంది.

ఆరోజు టెలిగ్రాం వచ్చింది. అందుకునేటప్పుడు హృదయం ఏదో దుఃఖాన్ని అందిస్తోంది. విప్పేచేతులు వణుకుతున్నై. 'నన్నా' నా ప్రియమైన నన్నా' నాకు లేడు. కళ్ళు నీళ్ళు క్రమ్మేయి. దుఃఖంతో నిల్వలేక కూలిపోయే. నన్నా! ఏ గద్గదకంఠంతో యుద్ధంను తిట్టను? జీవితంలో సంతానాన్ని కని, పెంచి పెద్ద చేసి, వాళ్ళు చూస్తుండగానే, వాళ్ళ చేతుల్లోనే తల్లిదండ్రులు ఎందుకు పరలోకగతులు అవరూ! ఈ ప్రశ్నని ఎవర్ని అడగనూ?

నన్నా! ఆ మొదటిరోజుల్లోనే జమీందారీని ఇంకో అంత చేస్తాడని నమ్మకం కలగచేసేడు. రైతులు కూలీలు అందర్నీ గడగడలాడించేడు. నా జీవితాన్కి ఓషధిలాగే ఉన్నాడు. నాకేకాదు. ఆయనకీకూడా.

ఈనాడు ఈ శయ్యల్లో కూడి జీర్ణిస్తున్న శరీరాన్ని చూచి డాక్టర్లు స్థలం మార్చమన్నారు. జీవితాన్కి మార్పు వస్తే కొంత ఉపశాంతి కలుగుతుందని. నన్నా మెసలిన పరిసరాల్ని మర్చిపోగలదు అని వాటివిషయం ఎల్లావున్నా, రాజాని ఎల్లా నా దృక్పథంలోకి మార్చకలను? అన్నసమస్యే ముఖ్యమైపోయింది. ఇంకో దూరప్రదేశంలో పెడితే మారుతాడా? మరి తన భుజాలమీద పడిన బరువుకు అనుగుణ్యంగా కంఠం వంచుతాడేమో అన్న ఆశమాత్రం నన్ను కొకింది వెళ్ళాలని ప్రోత్సహించింది.

ప్రయాణాన్కి అంతా సర్దుకున్న తర్వాతనే రాజా అన్నాడు—"నాతో లాల్ కూడా వస్తాడు" అని.

"లాల్" నా నోట్లోని వాక్యం అల్లాగే

"ఎందుకూ?" కోపంతోనే అన్నా. నాకు ఏకు లాల్ సంగం కారణం అని రాజా ఇల్లా ఈ మతిగ్గా తయారవ్వడానికని

"చిన్నప్పటినుండీ ఆడుకున్నాం. నా కోసం ఎంతేనా త్యాగంచేసేడు. అతడు ఉంటే నాకు క్రొత్తవూళ్ళో తోస్తుంది." నెమ్మదిగా గొణుగుకుంటూనే అన్నాడు.

"చాలు. ఆరోగ్యంకోసం వెడుతూ పూరందర్నీ వెంటపెట్టుకొని వెళ్ళమన్నావా! నా నన్నా ఉంటే" నాకు దుఃఖం వచ్చింది. నా కళ్ళమ్మట నీళ్ళు, నన్నా పేరు తేవడంతోటే రాజా మాట్లాడలేక పోయేడు. ఏతుణంలో అయినా స్త్రీలకి కన్నీళ్ళనే ఆయుధం ఇచ్చినందుకు అభినందించుకున్నా.

రైలు ఎక్కించేటప్పుడు లాల్ కూడా వచ్చేడు. ఆఖరుసారిగా వాళ్ళిద్దరూ కౌగలించుకుని కన్నీళ్ళు కారుస్తూంటే, నాకే క్షణికంగా ఎందుకు వాళ్ళ బాల్యస్నేహం విడదీస్తున్నానా అన్న గుబగుబ మెసలింది. నాకు కళ్ళు చెమ్మగిల్లేయి "రాజా" అతని కన్నీళ్ళపిలుపు 'లాల్' అగ్గి రాజా కన్నీటి గద్గదస్వరం వింటున్నప్పుడే స్త్రీనా? తల్లినా? మహమ్మారినా అనిపించింది రైలు నెమ్మదిగా కూసి కదిలింది.

ప్రయాణంలో అంతా ఏదో నిర్లిప్తంగా వున్నట్టే వున్నాడు. రెండు ప్రక్కల పచ్చని ప్రకృతిసౌందర్యం చూడమని, మాటల్లో దింపాలని ప్రయత్నించే; కాని రాజా దిగులుగానే వుండిపోయేడు. క్షణికం నావైపు చూచి 'బాగానే వుంది' 'అందంగా వుంది'! అన్న ముక్తసరిమాటలు చెప్పేడు.

గుంతకల్‌లో అతను అల్లాగే ఎటోపై చూస్తూవుండడం చూచి నేనూ చూచే పొడుగు లాగు! లాల్చీ!! తురకటోపీ!!! లాల్‌వా? నాతో చెప్పకుండా వస్తున్నాడా? రాజా తీసుకువస్తున్నాడా? తిరిగేడు చూచే కాదు బహుశః బెంగుళూరులో ఇంకో మంచి స్నేహితుణ్ణి సంపాదించుకొని లాల్‌ను మర్చిపోగలడు అనుకున్నా.

* * *

లాల్‌బాగ్‌కు దగ్గరగా ఉన్న శంకరపురంలో కుదుర్చుకున్న ఇంట్లో దిగేం. మొదటరోజులు సామాను సర్దుకోవడంతోటే సరిపోయింది. చుట్టూరా వున్న పరిసరాలన్నీ లక్షాధికారులు, ఆఫీసరులు అవడం నాకు చాలా ఆనందం కల్గచేసింది. సవిడిలో 'నన్నా'ది, ఆయనది పెట్టి అలంకరించే.

రాజామాత్రం ఆ తెలియని వూళ్ళో ఏం చెయ్యాలో తెలియక ఉండిపోయేడు. నాలుగైదుసార్లు సినీమాలకి, నాటకాలకి, పాటకచేరీలకి పంపే ప్రక్కనున్న జమీందారుగారబ్బాయితో స్నేహంచేసుకోమన్నా. అవేమీ లెక్కచెయ్యకుండానే తన గదీ, రాట్నం, బొమ్మల్లో మునిగిపోయి ఉండిపోయేడు.

ఓరోజు పుస్తకాలు వెల్చూచే. *Discovery of India; With no regrets Jai Hind, Feathers and Stones, Thorns and Thistles* లాంటి కాంగ్రెస్ పుస్తకాలే! కాంగ్రెస్ ఇక్కడకూడా నే నిచ్చినడబ్బంతా ఇల్లా పుస్తకాల్లో పెడుతున్నాడని కోపం వచ్చింది.

నాకుమాత్రం రోజులు స్నేహితుల్తో కులాసాగా గడిచేది. అసలు గదిలోంచి బయటకురాని రాజా ఉన్నాడా? లేడా? అన్న భావం తలెత్తనే లేదు. ఆ భావమే మానిపోయింది. అప్పుడప్పుడు 'నన్నా' జ్ఞాపకం రావడం, స్నేహితులకు వాడినిగూర్చి చెప్పడం, క్లబ్బుకి వెళ్ళడం వీటితో కాలంగడిచింది. నెలలు జరిగేయి.

ఆ నెలలో సాయంత్రం స్నేహితుల్తో పేక ఆడుతున్నా. యథాలాపంగా మొన్న మహిళా సంఘపు ముచ్చట్లు చెప్పుకుంటుంటే విరగబడా నవ్వువచ్చింది. కళ్ళనీళ్లు ఆనందంలో తుడుచుకుంటుంటే క్షణికంగా 'నన్నా' పోయినతర్వాత నేను అంతపెద్ద పెట్టుగా నవ్వలేదని తట్టింది. రాజా గదిలో ఉన్నట్టుకూడా నాకు తెలియదు.

"అమ్మ నవ్వా నవ్వుకున్నది" ఆశ్చర్యంలో రాజా సకం తలుపులోంచి అన్నాడు. నా స్నేహితులంతా అటు ఆశ్చర్యంలోనే తిరిగేరు.

"ఎవరీ అబ్బాయి?" రమ అడిగింది.

"ఎవరా! నా కొడుకు" నెమ్మదిగా అన్నా.

"నీ కొడుకా! ఎప్పుడూ చెప్పలేదం మేమంత నీ ఒక్కగా ఒక్కకొడుకు యుద్ధంలో చంపబడ్డాడనుకున్నాం. ఏగే ఈ కొడుకుని ఇన్నాళ్లూ ఇనప్పెట్టెలో దాస్తున్నావా? లేక బీరువాలోనా?" సరి అంది.

రాజాకళ్ళు బాధతోనే వంగిపోయేయి. "ఇప్పటానికికూడా న్యూనతకాబోలు" అన్నట్టే చూచేయి.

నాకు ఆ క్షణాలలో మాటలు రాలేక పోయేయి. నా స్నేహితుల్ని పరిచయం చేద్దామని లేచేటప్పటికే రాజా గదితలుపు వేసుకుంది. గడియచప్పుడు అయ్యింది. అతని కన్ను నేను జీవితంలో మర్చిపోలేనేమో. బహుశః అతణ్ణి పేయ్యాలనే నేను ఇల్లా న్యూనత పరిచేనని అనుకుంటాడేమో అన్న తలంపు తోచింది.

"మా రాజాకి చాలా సిగ్గు నలుగురిలోనూ తిరగటం" అని సర్దుబాటు చేసుకున్నా. చెప్పలేక పోయే 'నీచేతులారా నువ్వు నీ కొడుకుని వెనుక్కు తరిమేస్తున్నావ్. చదపట్టినట్టుగా తోసేస్తున్నావ్' అని అంతరాత్మ గోలెట్టింది.

అమర్నాడు ఒంట్లో బాగుండక పడుకున్నా. రాజా మందిచ్చేడు. ఇంకా ఏమైనా కావాలా అనికూడా అడిగేడు. వచ్చినప్పుడు చేతిలోవున్న ఫోటో అందిస్తూనే 'ఇది నేను తీయించుకున్నా, బావుందా?" అన్నాడు.

ఫోటోమాత్రం బాగానే వుంది కాని చట్రం చండాలంగా వుంది. ఆ తలనొప్పిలో నేను మర్నాడు మంచిది వేయించి పెట్టాలద్దామన్న ఉద్దేశ్యంతో అక్కడపెట్టి వెళ్ళమన్నా.

నిట్టూర్పు విడిచి అతను వెళ్ళిపోయేడు. అడుగులు బరువుగానే వేసినట్టు తట్టింది. గది తలుపు వేసేటప్పుడు 'అహు' అని వింతగానే అన్నాడు. మర్నాడు దానిపని చూచుకోవచ్చునని డ్రాయర్లో పెట్టే.

* * *

ఆ సాయంత్రం నేను బ్రిడ్జి ఆడుకుంటున్నా. రాజా ఖంగారుగానే వచ్చేడు. అతని చేతుల్లో వుత్తరం ఒకటి వుంది "అమ్మా! లాల్‌కి చాలా జబ్బుగా వుందిట. నన్ను వెంటనే రమ్మన్నాడు. నాకు డబ్బు కావాలి" ఖంగారుగానే అడిగేడు.

ఆటసందడిలో నేను లెక్కచెయ్యలేదు. "తర్వాత మాట్లాడవచ్చు; ఇప్పుడు కాదు" అన్నా.

'పేకాటకాదు ముఖ్యం లాల్ బ్రతుకుతాడో, చడో" కోపంలోనే అన్నాడు. ఉద్రేకంలో మాటలు శబ్దం పోసుకున్నాయి. వెనక్కుతిరిగి డ్రాయరుమీద చూచేడు... ఫోటో లేదు

రోషమ్మున బాకు పొడిగట్టేచూస్తూ "నువ్వు దాచినవుకామా' అది నన్నాది కాదు కదూ! నాదికాక'

ఆశ్చర్యంలో అటు చూచే

"జీవితంలో నేను వున్నట్టే నీకు తలచుకోవడం న్యూనతే అవసరం లేదుకదూ? నన్నా ఒక్కడే నీకు జ్యోతి. నేను బ్రతికివున్నానో, లేదో కూడా నీకు అక్కరలేదు. నేను నారాట్నం, పుస్తకాల్తో గడపుతూవుంటే చాలు.

నువ్వు డబ్బు ఇచ్చినా ఇవ్వకపోయినా నేను లాల్‌ను చూడాలి చూచితీరాలి. వలెనా? ఇక్కడ ఈ స్మశానజీవనంకంటె అక్కడ ఆ పేదపరిసరాలే నాకు ఆనందం. ఒక్కరోజైనా నాతో మాట్లాడేవా? నవ్వేవా? నీకు నేను అక్కరలేకపోయినా లాల్‌కు నేను కావాలి. ఇప్పుడు నేను వెళ్ళినా నీకు ఏమీ లోటు ఉండదు అనుకుంటా" గబగబా అన్నాడు

నేను ఎక్కడవున్నానా అనిపించింది. ఎప్పుడూ రాజా నాతో ఆవేశంగా మాట్లాడలేదు చూడలేదు కోపంతో, ఈర్ష్యతో, అన్నిటికంటె క్షోభతో

గదితలుపు చప్పుడుచేసి వెళ్ళిపోయేడు. పేక ముక్కలు అల్లాగే క్రిందపెట్టేసే.

"ఈ పేకాటకంటె అది ముఖ్యం. వెళ్ళులక్ష్మీ! నువ్వు ఎంతక్రూరంగా అతన్ని కుమిలిస్తున్నావో తెలుసుకోవంలేదూ? రాజా బ్రతికివున్నాడు. ఎప్పుడూ 'నన్నా'ని గురించి మాట్లాడుకుంటూ వుంటే రాజా కూడా 'నన్నా' స్థితికి వెళ్ళిపోతాడు జీవితంలో ప్రేమ అనేది స్త్రీకి హక్కు దాన్ని మనది అనిపించుకోవాలి త్యాగంచెయ్యాలి —" రమ చెప్పింది

నెమ్మదిగా స్నేహితులు వెళ్ళిపోయేరు. నాలోని కుమిలింపు కన్నీళ్లు చిలికిస్తూంటే రాజాగదికి వెళ్ళి నేను వచ్చేవరకూ గదిలో వుంటాడనుకున్నా. అతనితో బొమ్మ ఎందుకు దాచేనో, నా హృదయంలో స్థానం లేదు అనుకోవడం పొరపాటు అని అన్నీ చెబుదామని హృదయం వేగిరపడింది

తలుపు తెరిచే కాని ఏడీ? లేడు. గదంతా శూన్యంగా వుంది. పారిపోయేడా? ఈ పెద్ద పట్నంలో ఒక్కమొఖమూ తెలియని వాడు ఎక్కడ వెతకనూ? ఎక్కడ కనబడతాడు?

దుఃఖం ఎక్కువై ఆవేదన కల్గిస్తోంది. ఖాకీ పెట్టె తీసే డబ్బు లేదు అంతా అర్థమైనట్టే తట్టింది కాని ఆ పల్లెకి వెళ్ళాలంటే [illegible] చెప్తారు. మిలటరీ రస్తాలో. ఏ అంతంలోకి ప్రయాణమయ్యేడు తర్వాత తలుపులు

(20 వ పేజీ చూడుడు)

రు. 22/8- ఖరీదుగల రిస్టువాచి ఉచితము

అది పూజా కన్సెషన్—15 రోజులు మాత్రమే మొదటిసారిగా 10 ఏళ్లక్రితం ధరలకు యీ వాచీలను అపరు చేయుచున్నాము అన్ని వాచీలు గొప్ప స్విస్ పనితనము గలవి. వెల్వెట్ కేసులో. ప్లాస్టిక్‌బాండ్ అమర్చినవి ప్రతీది 3 ఏళ్ల గ్యారంటి

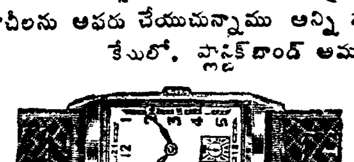

నెం 122 రెక్టాం షేపు.
5 రాళ్ల క్రోం 32/- రోల్డుగోల్డు రు 38
7 .. మేలి రు 44 రోల్డుగోల్డు రు 55
15 .. రు 58 రోల్డుగోల్డు రు 72

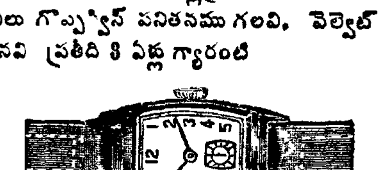

నెం 121 (టాన్యూ లేక వంకర)
5 రాళ్ల క్రోం రు 37 రోల్డుగోల్డు రు 44
7 . మేలి రు 46 రోల్డుగోల్డు రు 58
15 .. రు 60 రోల్డుగోల్డు రు 75

నెం 123 ఫ్లాట్ షేపు 4 రాళ్లు రు 28
7 .. క్రోం రు 35 రోల్డుగోల్డు రు 48
15 .. .. రు 37 రోల్డుగోల్డు రు 60

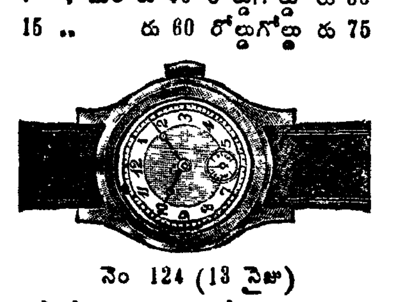

నెం 124 (13 సైజు)
క్రోంకేసు రు 18-8 రేడియం రు 20
సెంటర్‌సెకండ్ రు 22-8 .. రు 24

అలారంటైంపీసు రు 16/- మేలిరకం రు 20/- బెస్టు రు 25/- పోస్టేజి. ప్యాకింగు రు 12 అదనము ఒక్కసారిగా ఏ 3 వాచీలుకొన్నా రు 22-8 ఖరీదుగల వాచి ఉచితము.

H DAVID & CO Post Box No 11424 Calcutta

జ్ఞానోదయం

(11 వ పేజీ తరువాయి)

క్రూరంగా వచ్చేయి మర్చిపోవాలన్నా.. తలచుకోలేకపోయే. నాకొడుకు దొంగతనంచేస్తే అది నన్ను కదల్చలేదు కాని తిరిగి రాగలడా? వస్తాడా, రాగలడా? ఎవర్ని అడగనూ?

సావిట్లో కుర్చీలో కూర్చున్నా చిరు శబ్దాలకి లేచి వెళ్లేదాన్ని. ఘంటలు ఒరుగుతున్నై నాకు సహాయంగా ఇంకొకళ్లు లేకపోవడం నన్ను నరకంలో కూర్చోపెట్టింది శూన్యత నరాల్ని తోడేస్తోంది. రాజాగదిలో పుస్తకాలు నిలదీసి అడుగుతున్నట్టే వున్నై. "చేతులారా నీ కొడుకుని తరిమివేసేవ్ తల్లివి. నీకు హృదయం వుందా? నీ ప్రేమకోసం నీ నవ్వుకొరకు నీ మాటలకొరకు ఎంత ఆక్రందించి పారిపోయేడో తెలుసుకున్నావా? అర్థంఅయ్యిందా?"

ఏం సమాధానం చెప్పి అనునయపరచుకోనూ కన్నీళ్లుకారిస్తే వస్తాడా? ఇప్పుడు అవులు పట్టుకుంటే గంధర్వులు కోర్కెలు ఈడేరుస్తారా?

కొద్దిఘంటలక్రితం వెళ్లిన రమ ఖంగారుగానే వచ్చింది. ఆసమయంలో రావడం ఆశ్చర్య పరుస్తోంది "లక్ష్మీ నీకొడుకు కారుక్రింద పడ్డాడు ఆస్పత్రిలో."

ఆస్పత్రికి వెళ్లేఁదకు నేను బ్రతికివున్నానా? చచ్చే నడుస్తున్నానా అని తట్టింది. లోపలికి వెళ్ళేం. రాజా మంచంకు ఆనుకుని కూర్చున్నాడు. తలకి కట్టు వుంది. చూచి తల అవతలగా త్రిప్పేడు. "నేను నీతోటి రాను. రావటంలేదు. లాల్‌ని చూడడాన్కి వెళ్లితీసుతాను. కాని నీ డబ్బు దొంగిలించి నందుకు నా లాల్‌ని చూచిన తర్వాత నువ్వు పోలీసులికి అప్పగించవచ్చు" అన్నాడు.

"అల్లాగే మనం వెళదాం. వాళ్లంతా వెళ్లిన తర్వాత నీతో చెపుతా మనుకున్నా. నువ్వు లేవు.." నెమ్మదిగానే అన్నా. నాకొడుకు బ్రతికే వున్నాడు అన్న ఆనందంలో ఒక్కసారిగా కౌగలించుకుందా మనుకున్నా. జంకే. అతని హృదయం దేనికి అర్రులు చాచి నిస్పృహ చెందిందో దాన్ని మనసా ఇద్దామనుకున్నా. నేను నా చేతులారా త్రుంచిన మాతృప్రేమని, ఆస్థానాన్ని నేను పోగొట్టుకోలేదు అనీ ఆ తలను హృదయానికి హత్తుకుంటూ చెవుదామను కున్నా. అవన్నీ సమయానికి పనికిరాని సంగీతం లాగే వున్నై.

తెల్లబోయే "నిజంగా! వెళదామా? నువ్వు వస్తావా? తలపై కాస్త గీచుకుపోయింది. వెళదాం పద. నాకు ఏమీ బాధలేదు" అన్నప్పుడు ఆతని కళ్లు మెరిసేయి. "ఇప్పుడే వెళదాం" లేచి నుంచున్నాడు.

"ఇప్పుడే— ఈక్షణంలో" అన్నా.

ఇద్దరం కారులో కూర్చుని వెళ్లేటప్పుడు రాజా ఆ పదహారు సంవత్సరాల చిన్నపిల్లాడు నా ఒడిలోకే జరుగుతూ "అమ్మా, అప్పుడు నేను అల్లా మాట్లాడుదా మనుకోలేదు. ఆక్షణంలో నువ్వు ఇదివరకటి అమ్మలా కన్పించలేదు. నాకు నా పురోగమనానికి అడ్డుగా వున్న మహామారిలా కన్పించేవు నా లాల్‌ను కలియకుండా చేసే పెద్ద దయ్యంలా వున్నట్టు వున్నావు అంచేత..." ఇక మాట్లాడలేక పోయేడు. కళ్లు చెమ్మగిల్లేయి.

అనుభవించిన క్షణాలకు సరిపడ్డ శిక్ష అన్నట్టే అనుభూతి తోపించింది. నేను అశిక్షకి అర్హురాలని ఆత్మ తోపిస్తోంది. ఆతన్ని దగ్గరగా తీసుకుంటూనే "అవ్వాళ ఫోటోని మంచిఫ్రేము కట్టించి సావిట్లో పెడదామనే డ్రాయర్లో పెట్టే. అది చాలా బావుంది..." అంతే చెప్పే.

"అది నాది కనక నువ్వు అల్లా చేసేవేమో అనుకున్నా. జరిగిం దేదో జరిగింది. ఇప్పుడు మనం ఇంటికి వెడతాం కాదూ? నా లాల్ ఎల్లా వున్నాడో.."

స్టేషన్‌లో దిగీదిగడంతోటే లాల్ ఇంటికి వెళ్లేం, నులకమంచం మీదున్న లాల్ అంత దూరంలోనుండి చూడగానే "రాజా" అన్నాడు. అంతే! ఇద్దరి ఎడతెగని వియోగంలోంచి కలియడం చూస్తే కడుపు కరిగిపోయింది.

"లాల్, ఇప్పటినుండి నువ్వు నయమై పోతావు" అన్నాడు కన్నీళ్లలో రాజు.

నెలలు గడుస్తున్నై. లాల్ రాజా లు నా ఇంట్లోనే వున్నారు. నాజీవితం పోగొట్టుకోబోయిన పదార్థాన్ని, ఆత్మల్ని సంపాదించినట్టే వుప్పొంగుతోంది నేనూ రాట్నం త్రిప్పుతున్నా. ఆ పుస్తకాలలోని సారం రాజా చెపుతాడు. లాల్ ఏకులు చేస్తాడు. ముగ్గురం

"1946 — నా జీవితంలో అమరత్వానికి మొదటి మెట్టు. రాజాని నేను, నన్ను రాజా ఆ రోజు అర్థంచేసుకున్నా మేమో!" డైరీలో నాచేత్తో వ్రాసే ఇదే నాకొడుకు, నా తర్వాత చదువుతాడు. తర్వాత నావంశం చదువుకుని, అమ్మమ్మ "జ్ఞానోదయం" అనుకుంటారు.

కళ్లు ఆనందంలో ఎగురుతున్నై-ఆ ఆలోచనలోని మధురతకి.

స్కాటిష్ హైలాండర్ల పండుగ ఉత్సవాలలో, పాల్గొంటున్న బ్రిటిష్ రాజదంపతులు.

పురాణ ఖిల్లా

(19-వ పేజీ తరువాయి)

వచ్చిన శ్రీమతి కల్యాణ్‌కౌర్ అనే ఆమె ఈశాఖను నిర్వహిస్తూంది. ఈమె కుట్టుపనులలో నిపుణురాలు. ఈ శాఖలో ఎ. బి. సి. అనే మూడు తరగతు లున్నాయి.

ప్రథమతరగతివారికి కుట్టుపనులు నేర్పుతారు. రెండవ తరగతి, మూడవతరగతి వారికి, వారివారి శక్తికొలది వారు చేసే పనిని బట్టి వారికి జీతం యివ్వబడుతుంది. వీరంతా రోజుకి 6 గం. పనిచేస్తారు. దాదాపు 2,3, 4 వరకు వీరు ఈ కుట్టుకూలిలో రోజుకి సంపాదించగలుగుతున్నారు. చొక్కాలు, కోట్లు, పాంట్లు బనీన్లు, జాకెట్లు, అనేక విధములైన దుస్తులు కుట్టటం నేర్పుతున్నారు. బజారులో కేంద్రీయ సహాయ సమితివారొక దుకాణాన్ని తెరచారు. వీరు కుట్టిన ప్రతి చిన్న వస్తువు అక్కడ అమ్మడవుతుంది. అన్నిటికంటే ఆశ్చర్యకరమైన విషయ మేమిటంటే, గవర్నమెంటు వారు బట్ట సప్లయిచేయగా, వీరులాగూలు, చొక్కాలు కుట్టి కాశ్మీరులో పోరాడుతున్న మన జాతీయ సైనికులందరకు వీరు దుస్తులు పంపించారు. ఈవిధంగా పెద్దపట్టున గవర్నమెంటువారి ఆర్డర్లను కూడా వీరు అంగీకరించి పనిచేస్తున్నారు. ఈ సమయంలో నాకొక చిన్న సంగతి గుర్తుకు వచ్చింది. ఒక చైనా దేశస్థుడు మొన్నా ఈమధ్యన నాతో మాట్లాడుతూ మాదేశంలో మూలున్న ముసలమ్మలుగూడా యుద్ధంచేస్తున్నారన్నాడు. ఎలాగని నేను ప్రశ్నించాను! సైనికులకు కావలసిన ఆహార పదార్థాలన్నీ వారే వండి తయారుచేస్తారట. 10,12 సం. వయస్సు గల చిన్నపిల్లలందరు, వాటిని మూటలు గట్టి, సైనిక శిబిరాలకు తీసుకుపోయి అందిస్తూ వుంటారట! ఈమాటలు చెబుతూ అత నెంతో గర్వపడ్డాడు. నేనూ వూరుకోలేకపోయాను. "మీ దేశంలో మూలున్న ముసలమ్మలు చేస్తున్న పనికి నే నెంతో ప్రశంసిస్తున్నాను. కాని మా దేశంలో సంగతి నీకు తెలుసా? శరణార్థులు, స్త్రీలు—శిథిలహృదయులు రాత్రింబగళ్లు పనిచేస్తూ, కాశ్మీరులో పోరాడుతున్న సైనికులకు దుస్తులు తయారుచేసి పంపుతున్నారు. దీనికి మేమంతా గర్వపడా" లన్నాను. నిర్ఘాంతపోయాడు ఆచైనా యువకుడు. నిజంగా ఈ స్త్రీలలో వున్నటువంటి కార్యశక్తి, ఉత్సాహం ఎంతో ప్రశంసనీయమైనటు వంటిది.

(3) లేసు, అద్దపుపనులశాఖ (*Embroidery section*)—ఈ శాఖలో దాదాపు 115 మంది స్త్రీలు పనిచేస్తున్నారు. చాల అందమైన లేసు పనులు, అద్దపుపనులు వీరు చేస్తున్నారు. ప్రత్యేకంగా ఈ లేసుపనులు, అద్దపుపనులు సింధు ప్రాంతంలో చాల ఎక్కువగా చేస్తుంటారు. మిస్ దమయంతీ శివదాసాన అనే సింధీపిల్ల ఈ శాఖను నిర్వహిస్తోంది. ఈ పనులలో ఈమెకు చాల అనుభవముంది ఈమెగూడా విద్యావంతురాలే. కాశీవిశ్వవిద్యాలయంవారి బి. ఏ పరీక్ష ప్యాసుచేసి, కొంత కాలం కాంగ్రెసు ఆఫీసులో పనిచేసింది. చదువుకున్నటువంటి స్త్రీలు, సాంఘిక పనుల్లో ముందంజ వేస్తుండడం ఎంతో మనదేశ సౌభాగ్యమనే చెప్పాలి.

ఈ విధంగా, గవర్నమెంటువారిద్వారాను, కేంద్రీయ సహాయ సమితివారిద్వారాను, నడపబడుతున్నటువంటి పలువిధములైన పరిశ్రమలలో పాల్గొంటూ శరణార్థులు—అందులో ప్రత్యేకంగా స్త్రీలు—తమ జీవనోపాధిని సంపాదించుకోగల్గుతున్నారు.

ఈ సదవకాశాల్ని ఉపయోగించుకొని ఎందరో వారివారి ప్రతిభలను ప్రదర్శిస్తున్నారు.

దాదాపు 45 వేలమంది శరణార్థులకు కావలసిన ఏర్పాట్లుచేయడం సామాన్యమైన పని కాదు. వీరిలో చాలమంది పురుషులు—వ్యవసాయంలోనికి, వ్యాపారాల్లోకి, ఉద్యోగాల్లోకి సర్దుకుంటున్నారు. వీరికి కావలసిన సౌకర్యాలన్నీ గవర్నమెంటువా రిస్తున్నారు. కేంద్రీయ సహాయసమితివారుగూడా విసుగు విరామం లేకుండా పనిచేస్తున్నారు.

'పురానా కిలా' 'నూతనకిలా'గా మారింది. ఒక నూతనజీవితం, నూతనపద్ధతులపై ఆ కోటలో ప్రారంభమైంది. ఒకనాడు నిరంకుశ ప్రభువుల సైన్యాలకు-తా విచ్చిందీ నేనే! మరి ఈనాడు వేలమందే శరణార్థులకు తా విచ్చిందీ నేనే— త ప్పెవరి దని ప్రశ్నిస్తున్నదా అని పించింది. ఏపాప మెరుగని షాపం 'పురానా కిలా' అనుకున్నాను

శాక్యచక్రవర్తి

(10 వ పేజీ తరువాయి)

వ్యవసాయకృషీవలులమైనా అందులోగూడ నా స్వభావమే ప్రదర్శితమౌతుంది. భరతఖండంలో నేనేచోట్ల నట్టాటి వాండ్లు కాన్పించినా పూర్తిగానో, క్రొద్దో, గొప్పో మా రక్తం వారినాళాల్లో నుండే అనుకో. అంతకంటే నిదర్శన మక్కర్లేదని మనసు కేమాత్రం వీ లుండదు.

నే: చిత్త మనుగ్రహం. ఈమాత్రం జాలు సందేహానివర్తికి. తమకు చతురంగబలాభిమానముండేదా?

చ ఉండేదే గాని, అన్నిటికంటే మేం గుర్రపుదళంమీద కాల్బలంమీద నాధారపడే వాండ్లం. మా యుద్ధక్రమమే వేరు. శత్రువు లెప్పుడో వస్తారనుకుంటూంటే యిప్పుడే వచ్చి పైబడేవాండ్లం అశ్వబలంతో. దాంతో వారోడించేఁదకు కాల్బల మొచ్చి అందుకుని ఆ ఓడిపోవడాన్ని పూర్తిచేసేది. కొంత ఆ బలానికి సహాయంజేసిం తర్వాత అశ్వసేన శత్రుదేశ ఆక్రమణ కుపక్రమించేది—మొదట రాజధాన్ని వశంజేసుకుని. మా కీర్తి మాకు ముందే వ్యాపించుంటుంది కాబట్టి అసలు ప్రభువు హతుడు కావడమో, పట్టుపడడమో జరిగుంటుంది కాబట్టి, సామంతుల్లో కొందరు యుద్ధాని కొచ్చి ప్రభువుగతిని పొందుంటారు కాబట్టి మిగతావాండ్లంతా యథాప్రకారంగా కప్పాలు తెచ్చి లోబడేవారు. ఎవరైనా యెదిరిస్తే మా సేనలు పోయి చక్కబెట్టుకొచ్చేవి.

కూరులు స్వామీ, వేటకు వేళ మించుతూంది, పరాకు.

చ సరే.

(అంతా జయధ్వానాల్తో నిష్క్రమిస్తారు.)

నే (కొంచెం విచారించి) ఆ ర్నీ శక్యజాతి పాడుగానూ, పూర్వపు క్రూరరాక్షసజాతి వారంతా కర్మం పరిపాకం గాక మళ్లీ వీళ్లుగా నవతరించలేదు గదా? ఇ దెక్కడి మూర్ఖ, యెక్కడ్లోకం!! ఈ క్రూరపు ముండాకొడుకుల్తో హోరాహోరిగా బోరిన మనవాండ్లెట్లాటి శూరావతంసులో!!! (కొంచెం ముంచి)వా డంది నిజమే యిట్లాటి పిశాచ సాంప్రదాయు లిప్పుడు మన సంఘంలో నెందర్లేరు, అంటే పోట్లాట కొచ్చి ఒప్పుకోమని గోల్జేస్తారు కాని! ఎంత పవిత్రమైన సంఘానికేం పాట్లొచ్చాయ్!! [నిష్క్రమి]

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర

కర్త: కళాప్రపూర్ణ కీ॥ శే॥ కాశీనాధుని నాగేశ్వరరావుగారు

సరికొత్తపద్ధతిని, సంగ్రహరూపంలో నడిచిన సమగ్రసమీక్ష

వెయ్యేండ్ల వాఙ్మయ చరిత్రకూ విశుద్ధదర్పణం.

పాతచరిత్రల నన్నిటినీ ఆవలోచనచేసి, సరిగా సమన్వయించి

క్రోడీకరించిన నిసలయిన చరిత్ర.

శాసనాలలోనూ వాటిలోనూ అవ్యక్తస్వరూపంలో ఉండిఉండ, నన్నయ

ధర్మమా అని ఒక్క ఊపున దివ్యాకారంతో బైడపడి, నానాటికి నవనవో

జ్జ్వలంగా వికసించిన మన వాఙ్మయం పోయిన నలుపోకడలకు పాడిమితో

చూపెట్టజాలిన ఉత్తమోత్తమగ్రంథము.

వెల 2 రూపాయలు. తపాలాఖర్చులు 0—7—0.

ఆంధ్రగ్రంధమాల, పో. బా. 212, మదరాసు